

Jaarverslag 2013

Verslag van de studiemiddag *Adel, macht en landbouw 1750-1900*

De belangstelling voor deze studiemiddag – georganiseerd door dr Paul Brusse - was groot. Meer dan negentig belangstellenden waren naar zaal C214 van het Forumgebouw gekomen. De studiemiddag werd voorgezeten door Anton Schuurman. Vertrekpunt was het boek van Paul Brusse en Wijnand Mijnhardt *Balance between city and countryside. Towards a new template for dutch history*. in zijn openingsverhaal ging Mijnhardt (hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht) in op de belangrijkste punten van hun boek. Zij wilden weg van het idee dat meer landbouw achteruitgang zou betekenen. Zij spreken daarom bewust van desurbanisatie en niet van stedelijk verval. Het stedelijke element in de samenleving werd in de periode 1750-1850 minder belangrijk. Er zijn meerdere wegen naar de moderniteit dan die van Frankrijk en Engeland. Mijnhardt liep drie punten langs: het belang van het platteland, de rol van de adel en tenslotte, in dit kroningsjaar, de monarchie. Hij betoogde dat het platteland economische en cultureel belangrijker werd. Hiervan profiteerde ook de adel – hoewel we nog relatief weinig weten van adellijk grondbezit, bouwactiviteit en beleggingspatronen. In de tweede helft van de achttiende eeuw is er ook aristocratisering. Na de Fransen wordt hier de monarchie ingevoerd – voortbouwend op ontwikkelingen in de achttiende eeuw (1747 erfelijk stadhouderschap, 1766 benoemingsrecht leger). De monarchie probeert vervolgens zijn adellijke machtsbasis te versterken. Al deze ontwikkelingen zorgen voor een eigen Nederlandse weg in de moderniteit.

Hierna sprak professor Yme Kuiper (Rijksuniversiteit Groningen). Hij liet zien hoe in Friesland – wat op zich een gedifferentieerder gewest is dan menigeen zich realiseert - de adel in de tweede helft van de achttiende eeuw tot ver in de negentiende eeuw weliswaar afhankelijke van de conjunctuur economisch goede tijden beleefde wat zich neersloeg in fraaie gebouwen. Liever spreekt hij trouwens van "landed elite" omdat de grens tussen adel en patriciaat in de negentiende eeuw vervaagde. Hij gaf aan hoe de adel door uitgekende verervingsstrategieën en door in te spelen op de ontwikkelingen in de commercialisering van de landbouw en stijgend pachtprizen zich wist te verrijken. Hij nuanceerde dit beeld ook door aan te geven dat ook andere activiteiten bv in de bosbouw of door andere financiële beleggingen de adel probeerde zijn inkomens- en vermogenspositie te versterken. Ook waarschuwde hij ervoor ons niet te laten verblinden door alle mooie bouwsels omdat de schulden ook konden toenemen. Hetgeen niet wegneemt dat onder de hoogstaangeslagenen in Friesland de adel een belangrijke positie innam (en dat toen een deel van de Friese adel naar Den Haag trok, dat ook te merken was in het aandeel van de adel in de hoogstaangeslagenen in de provincie Zuid-Holland. Met andere woorden: Friesland paste redelijk in het beeld dat Mijnhardt schetste.

De derde spreker was dr Piet van Cruyningen (Huygens ING en Wageningen Universiteit). Hij was het niet eens met Mijnhardt. Wanneer hij keek naar Twente, de Veluwe en de Achterhoek kreeg hij toch een ander beeld. In Twente werden huizen en gronden verkocht aan fabriqueurs. Op de Veluwe werden huizen gesloopt en hielden de pachtprizen geen tred met de ontwikkeling van de roggeprijzen. In de Achterhoek is het beeld divers. Er zijn huizen, zoals de Cloese, waar het slecht gaat, maar de grootste grondbezitter den Van Heeckerens van Ruurlo doet het weer wel goed. Als argument hiervoor gaf Van Cruyningen aan dat deze familie zowel innovatief was in het beheer van de gronden als ondernemend. Ook in de tijd waren er verschillende ontwikkelingen. Met name beginjaren van de negentiende eeuw waren voor de gebieden waarover hij sprak niet gunstig.

Na de pauze waren er nog twee sprekers. Allereerst schetste Jaap Moes, die recent een rijk proefschrift over de negentiende eeuwse adel in Nederland heeft geschreven, een overzicht van de economische en politieke positie van de adel. Hij maakte een onderscheid tussen de adel in de strikte zin, de oude patriciërs van voor 1848, de nieuwe patriciërs en de burgerij. De ontwikkeling van de eerste drie groepen liep vaak parallel. Pas na 1890 ziet hij een afname van de adel in het bestuur. Tot 1880 ziet hij ook eerder een stijging dan een afname van het grondbezit bij de adel. Vervolgens keek hij op het niveau van de provincie Zuid-Holland waar het landelijk beeld werd bevestigd. Merkwaardig was dat het grondbezit van de adel weliswaar tot 1880/1890 redelijk constant bleef, maar dat er wel een verschuiving was in de richting van stedelijk grondbezit. Tenslotte keek hij nog naar een specifieke adellijke familie, de Van Pallandt. Zijn conclusie: als we naar de adel in zijn geheel kijken, dan verzwakt hun positie zeker niet na 1848.

De laatste lezing was gewijd aan de Arnhemse familie Brantsen. Dr Elyze Storms-Smeets, werkzaam in Groningen en in Arnhem bij het Gelders Genootschap, Langs de rand van de Veluwe in de omgeving van Arnhem zijn vanaf de zeventiende eeuw veel buitenplaatsen en landgoederen gesticht. Deze zone staat nu bekend als Gelders Arcadië. De familie Brantsen – het meest bekend van de buitenplaatsen Zypendaal en Rhederoord – is een goed voorbeeld van de Arnhemse regentenfamilies die een belangrijke rol speelden in de ontwikkeling van Gelders Arcadië. De familie had al in de tweede helft van de zeventiende eeuw aanzienlijke bezittingen in Arnhem en omgeving. In de loop van de achttiende eeuw begonnen de Brantsens een steeds centralere positie in te nemen binnen de groep van eigenaren van landgoederen en buitenplaatsen in Arnhem en wijde omgeving, waarvan zij verschillende families tot hun verwanten konden rekenen. Hoewel de regentenfamilies als Brantsen, Everwijn en Tulleken in rijkdom en levensstijl na verloop van tijd niet meer onder deden voor de oude landadel, bleef in sociale

zin nog lang een kloof bestaan tussen beide groeperingen.

Hierna volgde er een geanimeerde discussie – in hoeverre waren de uitkomsten van de verschillende lezingen met elkaar te rijmen, of hoe paste hierbij het beeld van de boeren uit Groningen, Noord-Holland, de vermogenspositie van de adel als investeerders eerder dan als klassieke grondeigenaren?

De voorzitter bedankte de organisator Paul Brusse voor deze mooie studiedag en de sprekers voor hun stimulerende bijdragen aan dit onderwerp waarvan feite de noodzaak en het belang van nadere studie alleen maar belangrijker is geworden.

Yme Kuiper – spreker, maar ook voorzitter van de werkgroep adelsgeschiedenis die een belangrijke rol heeft gespeeld in de wederopleving van de adelsgeschiedenis in Nederland – maakte van de gelegenheid gebruik om te vertellen dat in *Virtus-19*, Jaarboek voor de Nederlandse Adelsgeschiedenis dat net uit is een discussiedossier is opgenomen over het boek van Brusse en Mijnhardt.

Tenslotte was er een tijd voor borrel om nog gezellig na te praten over wat men die dag had gehoord en waar men zelf mee bezig was. Menigeen ging ook zwaarder beladen naar huis dan dat hij gekomen was omdat dankzij de goede zorgen van Janny Bloembergen-Lukkes er een rijk gevulde boekenstand uit het boekenfonds van de Vereniging was.

Verslag van de studiedag over de Geschiedenis van de Bijenhouderij in Nederland

Deze studiedag werd georganiseerd door de voorzitter, Pim Brascamp, en oud-bestuurslid Jan Bieleman en vond plaats in het Forumgebouw en het Bijenhuis, beide in Wageningen. Er waren een 50 deelnemers.

Jan Bieleman sprak over de bijenhouderij in Drenthe in de achttiende en negentiende eeuw. Aan de hand van een belasting die van 1695 tot 1798 werd geheven kan het aantal korven in deze provincie worden vastgesteld. In de tweede helft van de 18^e eeuw werd een hoogtepunt bereikt. Dat werd veroorzaakt door hoge prijzen voor honing en was, maar ook door het grote areaal veenboekweit. Na 1870 was sprake van een structurele achteruitgang die niet alleen werd veroorzaakt door dalende vraag, maar ook door de teruggang van de teelt van veenboekweit. Daardoor kwam een eind aan de symbiose van boekweitteelt en bijenhouderij.

Henk Kok (leraar bijenteelt) sprak over de bijenmarkten in Veenendaal en de Klomp, over verschillende typen huisvesting van bijen (korven en kasten) en bedrijfsmethoden. Ook hij ging in op de neergang van de bijenhouderij vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw. Die had niet alleen te maken met de teruggang van de teelt gewassen als boekweit, maar ook met de industrialisatie en de veranderende verhouding tussen inkomen uit bijenteelt en de lonen in de industrie. Rond 1870 had een imker nog genoeg aan 40 volken voor een goed inkomen, in 1900 waren er al 200 volken voor nodig. Werken in de fabriek werd voordeliger dan bijen houden.

Bram Cornelissen (onderzoeker Plant research International, Wageningen) bood een historisch perspectief op wintersterfte en de ontwikkeling van de bijenteelt vanaf 1850. De laatste jaren heeft de bijenhouderij te maken met verhoogde wintersterfte. De oorzaken daarvan worden gezocht in de toepassing van gewasbeschermingsmiddelen, de introductie van de varroa mijt en genetisch gemodificeerde gewassen. Mogelijk kunnen deze ook in combinatie schade veroorzaken. Het blijkt dat ook in verleden, zelfs al in de 19^e eeuw, verhoogde wintersterfte voorkwam, dus al voordat bestrijdingsmiddelen en de varroa mijt voorkwamen. Dat wintersterfte zou leiden tot uitsterven van de honingbij lijkt onwaarschijnlijk. De sterke daling van het aantal volken vanaf de 19^e eeuw kan eerder worden toegeschreven aan sociaaleconomische factoren.

Pieter Oomen (voorheen Plantenziektenkundige Dienst) ging in op het toelatingsbeleid voor bestrijdingsmiddelen in Nederland. Sinds de Bestrijdingsmiddelenwet van 1962 zijn bestrijdingsmiddelen in principe verboden, tenzij ze tijdelijk en onder voorwaarden worden toegelaten. Die toelating geschiedt alleen als er geen schadelijke bijwerkingen zijn (schade aan bodem, water, lucht, dieren). Dat geldt ook voor de zeer giftige neonicotinoïden. De risico's van bestrijdingsmiddelen kunnen in Nederland worden beperkt door wetgeving en handhaving.

Willem Boot (eigenaar bestuivingsbedrijf) ging in op bijenhouderij ten behoeve van zaadteelt en groenteproductie. Voor de teelt van bijvoorbeeld courgetten en aubergines in kassen, maar ook voor zaadteelt, is bestuiving onmisbaar. Professionele imkers leveren daarom bijenvolken aan tuinders om in kassen te plaatsen. De varroa mijt blijkt de belangrijkste plaag te zijn.

Na de lunch werd de studiedag verplaatst naar het Bijenhuis, waar de deelnemers de praktijk van de bijenteelt te zien kregen. De dag werd afgesloten met een borrel in het Bijenhuis.

Boeken

Uit de voorraad van de Vereniging is voor € 752,00 aan boeken verkocht. De Vereniging heeft een aantal exemplaren van het boek *Boter uit de Kempen* van Bas Bierkens aangeschaft en de uitgave van *Heb ik late griffele ...* (een bronnenuitgave van een bedrijfsboekhouding uit de Over-Betuwe) gesubsidieerd door afname van een aantal exemplaren.

De vereniging heeft bijgedragen aan de kosten van de presentatie van het boek *Tegen beter weten in* van Dick Hollander, een geschiedenis de biologische landbouw en voeding in Nederland. Bij de

presentatie in de Bblthk (modieus Wagenings voor openbare bibliotheek) op 15 oktober trad onze voorzitter op als dagvoorzitter.

Bestuur

In 2013 is het bestuur driemaal bijeengekomen in Wageningen, op 21 januari, 4 september en 20 november. De aandacht ging vooral uit naar de organisatie van de jubileumbijeenkomsten in 2014. De financiële en ledenadministratie werden verzorgd door José Dalpont, secretaresse van de Leerstoelgroep Agrarische –en Milieugeschiedenis.

De vereniging telde per 31 december 2013 293 leden. In 2013 zijn 17 leden overleden of hebben opgezegd, 11 leden zijn verwijderd uit het ledenbestand wegens wanbetaling. 9 nieuwe leden hebben zich aangemeld.

Samenstelling van het bestuur per 31 december 2013:

Prof. dr Pim Brascamp (2016, eerste termijn), voorzitter
Dr Piet van Cruyningen (2017, eerste termijn), secretaris
Dr Paul Brusse (2016, tweede termijn), penningmeester
Dr ir Marian Bos-Boers (2014, tweede termijn)
Prof dr Joks Janssen (2015, eerste termijn)
Dr Milja van Tielhof (2016, eerste termijn)
Ir Judith Toebast (2017, eerste termijn)

Erelid van de vereniging:

Prof. dr Hans Jansen

Kascommissie:

Johan Hiddink (derde keer)

Michiel de Haas (eerste keer)